

***Vyriausiosios detektyvės, Švedijos Nacionalinės pranešėjos
prekybos žmonėmis klausimais Kajsos Wahlberg kalba, Lietuva,
2019 m. rugsėjo 25 d.***

Pirmiausia norėčiau padėkoti organizatoriams už tai, kad pakvietė mane pasisakyti man labai svarbia tema – prekybos žmonėmis klausimu.

Šiandien kalbėsiu apie mūsų pastangas užkirsti kelią tokio tipo nusikaltimams, apie teisės aktų, draudžiančių pirkti seksualines paslaugas, įgyvendinimą, apie teisinių priemonių poveikį ir kaip visa tai veikia.

Įvadas ir mano, kaip pranešėjos, pareigos

Esu Švedijos Nacionalinė pranešėja prekybos žmonėmis klausimais nuo 1997 metų, tad jau beveik 22 metus! Švedija tapo pirmąja Europos Sąjungos šalimi, po 1997 metų bendrosios Europos Sąjungos deklaracijos (Hagos deklaracijos) paskyrusia Nacionalinį pranešėją prekybos žmonėmis klausimais.

Šia Deklaracija visoms valstybėms narėms rekomenduojama paskirti Nacionalinius pranešėjus, kurie „teikia vyriausybėms ataskaitas apie prekybos moterimis mastą, prevenciją ir kovą su ja“.

Svarbiausia mano užduotis – stebėti, analizuoti ir teikti lyginamuosius duomenis apie prekybą žmonėmis pačioje Švedijoje, žmonių įvežimą į Švediją bei vertinti teisėsaugos veiksmų, taip pat teisinių, politinių ir praktinių priemonių ir iniciatyvų efektyvumą. Taip pat teikiu ataskaitas apie nusikaltimus, susijusius su prekyba žmonėmis, taip pat apie sąvadavimą, seksualinių paslaugų / lytinio akto iš jaunesnio nei 18 metų vaiko pirkimą, ir nusikaltimus, susijusius su prekyba žmonėmis priverstiniam darbui, elgetavimui ir kt.

Kartu su savo komanda teikiu Vyriausybei kasmetines stebėsenos ataskaitas apie tai, kokia yra padėtis Švedijoje kalbant apie visas prekybos žmonėmis formas ir, kas labai svarbu, teikiu rekomendacijas.

Baudžiamieji teisės aktai

Kitaip nei daugelyje šalių, Švedijoje baudžiamieji teisės aktai nukreipti ne tik prieš prekyautojus žmonėmis ir sąvadautojus – nuo 1999 m. sausio galioja teisės aktas, kuriuo draudžiama įsigyti seksualines paslaugas. Jame numatoma atsakomybė asmenims, siekiantiems seksualiai išnaudoti moteris ir vaikus ir seksualinių paslaugų pirkėjams.

Taikydami tokį visapusišką požiūrį į prekybą žmonėmis mes teisiškai ir praktiškai

stengiamės ne tik vykdyti tyrimus ir baudžiamąją tvarka persekioti prekybos žmonėmis organizatorius. Taip pat labai daug dėmesio skiriame prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslais prevencijai.

Nereikia nė sakyti, kaip svarbu sukurti teises, švietimo ir praktines priemones, kurios leistų spėti įsikišti anksčiau nei moterys ir vyrai, mergaitės ir berniukai yra įtraukiami į įvairių išnaudojimo veiklą, imami žaloti ir įvairiausiais būdais išnaudoti.

Žinoma, tarptautinės sutartys, pavyzdžiui, 2000 m. Jungtinių Tautų protokolai dėl prekybos žmonėmis, ir įvairūs Europos bendrijos sudaryti teisiniai dokumentai sudaro svarbią mūsų darbo teisinę bazę. Šiais dokumentais pabrėžiama šalių pareiga taikyti teises ir kitas priemones, kurios atgrasytų paklausą.

Kodėl Švedija, kaip visuomenė, ėmėsi tokio žingsnio?

Švedijos visuomenė, pasitelkdama inovatyvius įstatymus ir politiką, jau seniai puoselėja lyčių lygybę ir kovoja su smurtu prieš moteris, prostitucija ir prekyba žmonėmis. Tiek mūsų prevencinės, tiek reakcinės priemonės yra grindžiamos tarptautinėmis žmogaus teisėmis ir feminizmo principais, remiantis kuriais yra pabrėžiama, kad prostitucija – rimta vyrų smurto prieš moteris forma, ypač dažnai nukreipta prieš socialiai, ekonomiškai arba etniniu pagrindu atskirtas moteris. Prostitucija žalinga tiek aukoms, tiek visai visuomenei ir dėl šios priežasties yra rimta kliūtis lyčių lygybei.

Prostitucijos tikslais išnaudojami asmenys Švedijoje nekriminalizuojami, jiems netaikomos jokios administracinės nuobaudos ir jie turi teisę kreiptis paramos ir pagalbos per socialines programas, skirtas padėti nustoti užsiiminėti prostitucija. Nuo 1999 m. sausio įsigiję ar bandę įsigyti seksualinių paslaugų asmenys patraukiami baudžiamojon atsakomybėn ir teisiami. Tačiau yra pripažįstama, kad tokie teisės aktai turi ir teigiamą normatyvinį poveikį atskirų vyrų reakcijai į prostituciją ir bendram visuomenės požiūriui į prostituciją ir prekybą žmonėmis Švedijoje.

Šiuos įstatymus labai palaiko Švedijos visuomenė. Jie padėjo smarkiai pakeisti žmonių požiūrį teigiama linkme ir padidinti intervencijos galimybes. Taigi, toks teisinis reguliavimas turi tiek normatyvinį, tiek tiesioginį poveikį nusikalstamumo mažinimui.

Ką tai reiškia?

Mokėjimas už lytinį aktą yra nusikaltimas. Taip pat nusikaltimu laikomas bandymas sumokėti už seksualines paslaugas kito asmens vardu. Iš pradžių didžiausia bausmė už sekso paslaugų pirkimą buvo šešių mėnesių laisvės atėmimas. 2011 metais, siekiant suformuoti stipresnę sąsają tarp nusikaltimo sunkumo ir didžiausios bausmės, šis laikotarpis padidintas iki vieno metų. Jei vietoje nuosprendžio vykdymo atidėjimo arba laisvės atėmimo skiriama bauda, remiantis Švedijoje galiojančia vadinamąja „dienos baudos“ (angl. *day fine*) sistema, šios baudos dydis priklauso nuo

nusikaltėlio pajamų.

Kaip jau minėjau, Švedijoje prostitucija laikoma smurto prieš moteris forma. Tai kartu ir vyrų, ir moterų nelygybės priežastis ir pasekmė. Teisės aktai, kuriais draudžiama pirkti seksualines paslaugas, skirti kovoti su šia smurto forma atgrasant vyrus nuo mokėjimo už seksą ir teikiant paramą per prostituciją išnaudojamiems asmenims, kad šie galėtų nustoti užsiiminėti prostitucija ir susikurti naują gyvenimą.

Efektyvi pagalba ir esamos paslaugos, teikiamos per prekybą seksu išnaudojamoms moterims, yra esminės priemonės realizuojant Sekso pirkimo įstatymo (angl. *Sex Purchase Act*) tikslus.

Taip pat tai reiškia, kad aktyviai taikome prieš sąvadavimą nukreiptus teisės aktus ir siekiame užtikrinti, kad su prostitucija susijusi veikla, kuri yra organizuojama ir vykdoma masažo salonuose ir, pvz., viešbučiuose, būtų nutraukta ir atsakingi asmenys būtų patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir nuteisti – įskaitant tokių įstaigų savininkus, aukų sugyventinius, tarpininkus ir, žinoma, vyrus, šiose įstaigose perkančius sekso paslaugas.

Įstatymo vertinimas

2010 m. liepą Vyriausybės paskirta Specialioji tyrimų grupė, kuriai pirmininkavo tuometinis Teisingumo kancleris. Ši grupė tyrė įstatymo, draudžiančio pirkti seksualines paslaugas, poveikį ir parengė ataskaitą. Tyrimų grupės ataskaita patvirtina mūsų pastabas, kad įstatymas yra veiksminga prostitucijos ir prekybos žmonėmis pačioje Švedijoje ir įvežant žmones į šalį prevencijos priemonė. Taip pat Tyrimų grupė patvirtino, kad žmonių, išnaudojamų per gatvės prostituciją, skaičius nuo 1999 metų Švedijoje sumažėjo perpus, priešingai nei kaimyninėse šalyse, kur šis skaičius yra tris kartus didesnis. Tyrimų grupė pabrėžė, kad nėra ir prostitucijos už uždarytų durų masto didėjimo ženklų ir kad šie teisės aktai yra ypač veiksminga kliūtis užsiiminėti Švedijoje prekybą žmonėmis seksualiniais tikslais.

Poveikis prekybai žmonėmis

Šiandien prekiautojai žmonėmis ir sąvadautojai priversti kurti kontaktinių asmenų tinklą ir ieškoti vyrų, norinčių pirkti seksualines paslaugas. Jie priversti ieškoti tinkamų viešnamių (dažnai tai pernuomojami butai) ir juos finansuoti, organizuoti moterų gabenimą į vyrų, kurie perka seksualines paslaugas, namus, viešbučius ar darbovietes, ir žinoti, kaip bendrauti su vyrais, kurie bijo arešto ir neigiamo viešumo.

Prekybos žmonėmis seksualiniais tikslais aukos yra pasakojusios policijai, kad prekiautojai žmonėmis ir sąvadautojai tarpusavyje kalba, jog Švedija yra bloga rinka prostitucijos veiklai. Be to, pasiklausydama pokalbių tarp organizuoto nusikalstamumo tinklų narių policija gavo įrodymų, kad jiems labiau patinka šalys, kuriose prostitucija yra legalizuota arba toleruojama ir kuriose nėra prieš paklausą nukreiptų teisės aktų.

Nusikaltėliai yra verslininkai. Prieš investuodami laiką ir pinigus į prekybą moterimis tam tikroje vietoje, jie apskaičiuoja potencialų pelną, analizuoja rinkodaros veiksnius, riziką būti sučiuptiems ir kt. Mūsų darbas – padaryti viską, kas įmanoma, kad sukurtume prekiautojams žmonėmis, sąvadautojams ir prostitucijos naudotojams nepalankias veiklos sąlygas.

Teisės aktus kritikuojantys asmenys dažnai kaltina Švedijos policiją nustūmus prostituciją į pogrindį. Noriu pabrėžti, kad prostitucijos veikla nėra ir negali būti nustumta į pogrindį. Akivaizdu, kad prekiautojų žmonėmis, sąvadautojų ir kitų prostitucijos veiklą kontroliuojančių asmenų pelnas priklauso nuo to, ar vyrai gali lengvai rasti moterų, kurias nori pirkti prostitucijos tikslais.

Jei teisėsaugos institucijos nori sužinoti, kur vykdoma prostitucijos veikla, policijai nesunku tai padaryti. Tai daugiau prioritetų ir požiūrio į šias problemas klausimas. Jei pirkėjai gali rasti moterų, kurios užsiima prostitucija, tai gali padaryti ir policija. Švedijos policija internete reguliariai ieško ir randa informacijos apie tai, kur vykdoma prostitucijos veikla. Taip pat reguliariai tvarkome ir analizuojame iš piliečių, valdžios institucijų ir bendruomeninių organizacijų gautą informaciją.

Įgyvendinimas ir išmoktos pamokos

Mūsų tikslas – nėra vien tik įtraukti įstatymą į teisės sąvadą. Tam, kad būtų visiškai realizuotas Sekso pirkimo įstatymo potencialas užkirsti kelią komerciniam seksualiniam išnaudojimui, turi būti užtikrintas jo įgyvendinimas ir visuomenė turi matyti, kad jis įgyvendinamas. Normatyvinis poveikis ir įgyvendinimas neatsiejami vienas nuo kito. Prieštaringas įstatymas negali tapti įgyvendintas savaime. Turi būti užtikrintas Sekso pirkimo įstatymo įgyvendinimas ir tai turi būti matoma.

Svarbi darbo, skirta prostitucijos ir prekybos žmonėmis Švedijoje prevencijai ir kovai su ja, dalis – reguliarūs teisėsaugos pareigūnų, prokurorų ir teisėjų mokymai. Švedijoje mokymų metu dėmesys skiriamas ne tik tinkamai tyrimo technikai, bet ir (kas labai svarbu) **požiūriui** ir **pamatiniams principams**, kuriais grindžiami prostitucijai ir prekybai žmonėmis pažaboti skirti įstatymai, politika ir intervencija.

Studentams Policijos akademijoje taip pat siūlomas mokymo kursas apie įstatymus ir politiką, susijusius su prostitucija ir prekyba žmonėmis, taip pat apie sąmoningumo ugdymą ir veiksmingus tyrimo metodus.

Savo 2011 m. ataskaitoje dėl iniciatyvų, vykdomų pagal Nacionalinį veiksmų planą, padariau išvadą, kad reguliarūs policijos ir kitų viešųjų įstaigų pareigūnų mokymai – **pagrindinis elementas**, užtikrinantis Švedijos įstatymų įgyvendinimo užtikrinimo priemonių sėkmę vykdant prevenciją ir kovojant su prostitucija ir prekyba žmonėmis.

Tačiau taip pat labai svarbu užtikrinti pakankamą specialų finansavimą, skirtą skatinti įstatymų įgyvendinimą.

Valstybės parama

Įstatymui įgyvendinti, Švedijos Vyriausybė skyrė:

1. 1999 m. – 8 mln. SEK (grp Sthlm, Gbg, Malmö 99-05 projektai);
2. 2004–2006 m. – 30 mln. SEK (tiriamoms byloms);
3. 2008–2010 m. – 40 mln. SEK (10 mln. SEK mokymams + 30 mln. SEK tiriamoms byloms).

8 mln. SEK buvo panaudoti sudarant kovos su prostitucija komandas Stokholme, Geteborge ir Malmėje ir pradant dirbti ties įstatymo įgyvendinimu.

30 mln. SEK buvo skirti byloms tirti ir negalėjo būti naudojami prabangiems automobiliams ir kompiuteriams pirkti. Šių lėšų panaudojimo tikslas buvo gauti gerus operacijų rezultatus ir patupdyti prekiautojus žmonėmis, sutenerius ir seksualinių paslaugų pirkėjus už grotų.

Iš 40 mln. SEK, 30 mln. SEK buvo išleista tiriamoms byloms, kaip ir minėta pirmiau. Papildomi 10 mln. SEK buvo išleista mokymams, už kuriuos aš buvau atsakinga.

Policijos mokymai

Kai buvo priimtas įstatymas, Švedijos policijai kilo daugybė klausimų. Dauguma policininkų – vyrai, todėl buvo labai paplitęs stereotipinis požiūris į prostituciją, policija ją laikė daugiausia socialine problema. Buvo keliami tokie klausimai ir išreiškiamos tokios nuomonės:

- Tai dviejų suaugusių žmonių susitarimas. Kodėl policija turėtų kištis?
- Kodėl nebaudžiamos moterys (jos gundo vyrus)?
- Moterims tai patinka ir joms reikia pinigų.
- Tai smulkus nusikaltimas, kam švaistyti išteklius?
- Nusikaltimą bus sunku įrodyti.
- Nė viena iš šalių nenorės kalbėtis su policija.
- Vyrams reikia galimybės naudotis prostitucija užsiiminėjančių moterų paslaugomis!
- Mes (policija) sugriausime jų (pirkėjų) santuokas (apie tai verta pakalbėti plačiau).

Galbūt prostitucija ir socialinė problema, bet ji labai glaudžiai susijusi su įvairiomis nusikalstamomis veikomis, su kuriomis kovoja policija:

- prekyba žmonėmis,
- narkotikais,
- smurtu ir net žmogžudystėmis,

- pinigų plovimu,
- tvarkos pažeidimu, ir t. t., ir pan.

Taigi, jei galėsime sumažinti prostitucijos mastą, sumažės ir šių nusikaltimų mastas.

Tam, kad geriau suprastų įstatymo svarbą, policijos pareigūnams turi būti organizuojami mokymai apie prostituciją supančius mechanizmus. Kodėl moterys ima užsiiminėti prostitucija? Koks prostitucijos poveikis? Kokia jos rizika, kas vyksta jos užkulisiuose, koks yra galios disbalansas tarp vyro, perkančio moterį, ir išnaudojamos moters? Kai elgiasi seksualiai ir lyg norėtų lytinio akto, moterys apsimetinėja, nes joms reikia pinigų, o ne todėl, kad joms patinka, ką vyrai joms daro. Didžiąją dalį prostitucija užsiiminėjančių moterų tai daryti vis tik verčia suteneriai ir prekyautojai žmonėmis – nesvarbu, ar jos verčiamos naudojant prieš jas smurtą, ar kontroliuojantį jų elgesį.

Mes, policija, žiūrime į prostitucija užsiiminėjančias moteris kaip į rizikos grupę. Dažnai jų aplinkoje yra kažkas, kas ketina jas smarkiai įskaudinti. Todėl svarbu, kad moterys nebūtų kriminalizuojamos, persekiojamos ir baudžiamos.

Jos turi žinoti, kad gali teikti policijai įvairiausią informaciją ir nebijoti būti nubaustos, kad jos gali pranešti apie smurto atvejus ir kitus rimtus nusikaltimus, kuriuos prieš jas įvykdė pirkėjai, suteneriai ir prekyautojai žmonėmis. Dėl to, kad moterys nekriminalizuojamos, dingsta įtampa tarp prostitucija užsiiminėjančių moterų ir policijos. Viena prostitucija gatvėje užsiiminėjanti moteris neseniai pasakė: „Policija nenaudinga mano veiklai, bet naudinga man.“

Pradėję gaudyti pirkėjus, sugebėjome pasiekti aukas ir prekyautojus žmonėmis. Dauguma prekybos žmonėmis atvejų išaiškinami įgyvendinant įstatymą. Pvz., Stokholme 75 proc. per prostituciją išnaudojamų moterų kilusios iš kitos valstybės, t. y. yra prekybos žmonėmis aukos.

Mūsų kovos su prostitucija ir prekyba žmonėmis komandas, veikiančias šešiuose iš septynių Švedijos regionų, sudaro tiek policijos pareigūnai, tiek socialiniai darbuotojai. Socialiniai darbuotojai siūlo aukoms pagalbą ir apsaugą, pastogę, konsultacijas ir sveikatos priežiūros paslaugas – įvairias trumpalaikes ir ilgalaikes priemones, skirtas užtikrinti, kad aukos galėtų nustoti verstis prostitucija ir susikurti naują gyvenimą už prostitucijos pramonės ribų. Kai areštuojamas vyras, bandęs nusipirkti ar nusipirkęs sekso paslaugą, socialinės tarnybos gali pasiūlyti pagalbą ir jam, siekdamas užtikrinti, kad jis nebekartotų nusikalstamo elgesio.

Baigiamosios pastabos

Šie įstatymai nekuriami vien siekiant pasodinti vyrus į kalėjimą arba skirti jiems baudą, nors jei tie vyrai pažeidė įstatymą ir turi būti baudžiami. Įstatymai kuriami ir todėl, kad mes norime, jog žmonės nustotų vykdyti tam tikrą žalingą veiklą.

Seksualines paslaugas pirkti draudžiantys teisės aktai yra prevenciniai. Jie yra viena iš specialiųjų priemonių, skirtų apsaugoti pažeidžiamas moteris ir mergaites, vyrus ir berniukus nuo rimtų seksualinio smurto atvejų, ir kartu sukurti visuomenę, kurioje prostitucijos kultūra būtų pakeista tokia kultūra, kurioje saugomos visų moterų ir mergaičių žmogaus teisės. Noriu paskatinti kitas šalis – įskaitant Lietuvą – daryti tą patį, nes tai padarę sustabdysime prekybą žmonėmis seksualiniais tikslais.

Ačiū!
